

Кропочева Н. М.,
науковий співробітник
відділ науково-освітніх інформаційних ресурсів
Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського
veritas59@i.ua

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ І ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТИ

Анотація. Проведено інформаційний огляд законодавчих та нормативних джерел щодо підтримки обдарованої молоді. Окреслено основні питання та напрями підтримки обдарованої молоді в умовах закладів середньої освіти, закладах позашкільної освіти на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях.

Ключові слова: обдарованість, інформаційне забезпечення, нормативно-правові документи.

Abstract. An information review of legislative and regulatory sources on supporting gifted youth was conducted. The main issues and directions of support for gifted youth in the conditions of secondary education institutions, out-of-school education institutions at the national, regional and local levels are outlined.

Key words: giftedness, information support, regulatory and legal documents.

Вступ. Всі суспільні інститути, за замовчуванням, потребують особистостей, здатних адекватно сприймати зміни, продуктивно впроваджувати інновації, нестандартно мислити, привносити новий зміст у розв'язування перспективних завдань соціального, освітнього та культурного характеру. В часи соціальних буревіїв та зовнішніх загроз проблема самореалізації та професійного самовизначення обдарованих особистостей набуває нового соціального й громадсько значимого змісту, всеохоплюючого контексту та потребує належного інформаційного забезпечення.

В структурі інформаційного забезпечення наукових досліджень з проблеми обдарованості слід зацентувати увагу на нормативно-законодавчій компоненті, що постійно поповнюється та удосконалюється шляхом розроблення та забезпечення системи заходів щодо виявлення та підтримки обдарованих дітей та молоді.

З огляду на поставлені завдання, слід виокремити основні поняття нашого дослідження, що представлено нами в системі понять «обдарований», «загальні» і «спеціальні здібності». Так, дефініцію поняття «обдарованість» викладено в «Педагогічному словнику» за редакцією М. Ярмаченка. «Обдарованість – сукупність психічних властивостей, що зумовлюють особливо успішне виконання тієї чи іншої діяльності... Вона складається й розвивається під впливом відповідної діяльності, в процесі виховання та навчання. Ознаками

високої обдарованості є: ранній прояв здібностей, швидкий темп засвоєння знань, формування вмінь та навичок у якійсь діяльності, схильність та інтерес до неї, елементи оригінальності, творчості в діяльності, створення продуктів суспільної вартості. Раннє виявлення здібностей свідчить про наявність сприятливих природних даних для їх розвитку» [2, с. 344].

Для функціонування загальнонаціональної системи виявлення та підтримки обдарованих дітей і молоді необхідне постійне удосконалення нормативно-законодавчої підтримки в контексті створення сприятливих умов для самореалізації творчих здібностей дітей та молоді.

З цією метою функціонування загальнонаціональної системи виявлення та підтримки талановитих і обдарованих дітей потребує проведення заходів, що втілюються в нормативно-законодавчій, організаційній площині, а саме:

- надання Українському державному центру «Мала академія наук» України Міністерства освіти і науки України та НАН України статусу національного;
- розширення мережі позашкільних навчальних закладів – територіальних центрів Малої академії наук учнівської молоді, вирішення питань розміщення таких закладів;
- запровадження системи заохочень та підтримки переможців II і III етапів Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних предметів, I і II етапів Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України [12].

На організаційному рівні діяльність органів влади спрямовується на створення закладів освіти для обдарованих дітей. Це – державні гімназії для обдарованих дітей. Утворення Інституту обдарованої дитини стало ще одним кроком інституціоналізації установ, підпорядкованих основній меті – вивченню на системному рівні комплексного розуміння психологічних особливостей обдарованих дітей, дослідженню основних закономірностей розвитку обдарованих учнів в умовах інформаційного етапу розвитку суспільства [13].

В п. 2 статті 57¹ «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» Закону України «Про освіту» зазначено, що здобувачам освіти, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, ... гарантується створення безпечного освітнього середовища, організація здобуття освіти, освітнього процесу в умовах воєнного стану [9].

Доречним, в межах нашого дослідження, є упорядкування основних законодавчих документів та нормативних актів щодо інформаційного та соціально-педагогічного забезпечення обдарованої учнівської молоді. В табл. 1

вміщено зазначені документи і нормативно-правові акти, згруповані за принципом верховенства права.

Таблиця 1

Законодавчо-нормативні документи щодо підтримки молоді	Рік прийняття	Основні змістові особливості
Про гранти Президента України для обдарованої молоді	2000	Присудження премій за особливі досягнення у розбудові України (сприяння розвитку суспільно-економічного життя України та утвердженню її міжнародного авторитету).
Про державну підтримку обдарованої молоді	2001	Визначено етапи виявлення та педагогічної підтримки обдарованої молоді
Про утворення Інституту обдарованої дитини	2007	Організаційне забезпечення функціонування системи виявлення, розвитку і підтримки дітей і молоді, що виявляють різні види обдарованості.
Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті	2002	Визначення стратегії та основних напрямів подальшого розвитку освіти, навчання «здібних та обдарованих дітей».
Концепція державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006 – 2010 роки	2006	Визначено основні поняття і зміст пріоритетних напрямів роботи з обдарованою учнівською молоддю.
Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді на Україні	2005	Реалізація права на одержання ваучера на здобуття середньої або вищої освіти за рахунок коштів державного бюджету України; одержання учнівського квитка обдарованої дитини та користування ним; реалізація переважного права на безкоштовне навчання в спеціалізованих навчальних закладах для розвитку здібностей і обдарувань дітей та молоді, дитячих закладах культури, спортивних школах секціях, позашкільних навчально-виховних закладах.
Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді	2010	Про особливу роль у підтримці обдарованості учнівської молоді Національного центру «Мала академія наук України».
Про схвалення Концепції цільової соціальної програми Молодь України» на 2021–2025 роки	2020	розроблення системи соціальних заходів щодо усебічної підтримки обдарованої учнівської молоді.

Окреслимо основні напрями інформаційного забезпечення обдарованої молоді в руслі їх нормативно-законодавчої підтримки.

Так, в Указі Президента України Про гранти Президента України для обдарованої молоді (2000 р.) визначено порядок надання обдарованій молоді щорічних грантів Президента України, встановлено покроковий механізм отримання та фінансового забезпечення соціально значущих творчих проектів у

соціальної та гуманітарній сфері [3].

У ст. 4 Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді» визначено «заходи державної підтримки обдарованої учнівської молоді, до яких належать надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності; надання одноразових грошових премій за перемогу в олімпіадах, конкурсах, змаганнях; зарахування поза конкурсом до державних вищих навчальних закладів, професійно-технічних закладів освіти» [4].

В преамбулі Закону України «Про освіту» розглянуто всебічний розвиток людини як найвищу цінність суспільства; формування «особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації» на всіх етапах здобуття освіти [9].

В ст. 4 Закону «Про позашкільну освіту» сфокусовано увагу на аксіологічній компоненті позашкільної освіти, спрямованої на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні [11].

В Положенні про Банк інтелектуальних досягнень дітей і Положенні про Експертну раду для визначення найкращих інтелектуальних досягнень дітей, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 27.08.2013 р. № 1236, визначено порядок формування, ведення та функціонування Банку інтелектуальних досягнень дітей «електронною картотекою для обліку, накопичення та збереження інформації про досягнення дітей, які запатентували свої винаходи, та є переможцями Міжнародних і фінальних етапів Всеукраїнських олімпіад, конкурсів, турнірів, конкурсів-захистів науково-дослідних робіт учнів – членів Малої академії наук України» [5].

Законодавче закріплення та методологічне розгортання інформаційного забезпечення процесу виявлення, розвитку та підтримки обдарованої учнівської молоді, здійснення її професійної орієнтації знаходимо в Положенні про Наукові Товариства учнів, які є своєрідною формою «науково-пошукових об'єднань дітей та молоді дослідницько-експериментального напрямку позашкільної освіти та в Правилах проведення Всеукраїнського конкурсу –захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України» [6;7].

В Концепції державної програми роботи з обдарованою молоддю, ухваленої Кабінетом Міністрів України від 12 квітня 2005 року № 202-р було закладено основні напрями роботи з обдарованою молоддю: створення загальнонаціональної системи виявлення та відбору обдарованої молоді; визначено стратегії щодо підтримки та напрямів роботи з обдарованою молоддю; удосконалення нормативно-правової бази щодо організації та поліпшення науково-методичного забезпечення роботи з молоддю [12].

Реалізація завдань в зазначених напрямках може відбуватися за двома варіантами: удосконалення нормативно-правової бази і проведення експериментального дослідження щодо стану рівня обдарованості; другий варіант розроблено з опорою на фінансове забезпечення цільової програми пошуку, розвитку і підтримки обдарованої молоді. Структурні блоки «Етапи виконання Програми», «Очікувані результати виконання Програми» регламентують перелік завдань в рамках кожного з етапів виконання Програми з детальним описом даних та узагальнень на констатувальному та прогностичному етапах.

Логічним продовженням нормативних та законодавчих ініціатив є ухвалене Кабінетом міністрів України Розпорядження від 23 груд. 2020 р. за № 1669-р «Про схвалення концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки [10].

Серед стратегічних орієнтирів Програми заявлено сприяння усуненню бар'єрів для реалізації свого потенціалу в усіх сферах життєдіяльності в Україні, участі в міжнародних, регіональних та місцевих молодіжних програм, що забезпечить здійснення багаторівневого управління у молодіжній сфері та ефективне виконання завдань на всеукраїнському, регіональному та місцевому рівні, а саме:

- зростання чисельності молоді із сформованим відповідальним ставленням до власного здоров'я;
- підвищення рівня поінформованості суспільства про потреби молоді з числа осіб з інвалідністю та підвищення ступеня її інтеграції;
- збільшення відсотка молоді з інвалідністю, яка бере участь у діяльності інститутів громадянського суспільства та молодіжних центрів, має досвід волонтерської діяльності, користується формами безпосередньої участі;
- підвищення рівня компетентностей під час участі у проектах та заходах, спрямованих на реінтеграцію молоді з тимчасово окупованої Російською Федерацією території України;
- залучення до своєї діяльності волонтерів та фахівців, які популяризують волонтерську діяльність серед молоді, що підвищили рівень своєї фаховості для розвитку культури волонтерства серед молоді;
- участь в процесах ухвалення рішень понад 78 тис. представників органів учнівського та студентського самоврядування, молодіжних консультативно-дорадчих органів.

Висновки. З огляду на значимість проблеми обдарованості, яка завжди перебувала на передньому плані державної політики в галузі освіти, нормативно-законодавча складова інформаційного забезпечення наукових досліджень є пріоритетним напрямом, що унормовує наявні в науково-освітньому дискурсі терміни і похідні поняття, встановлює проблемні питання з означеної проблеми,

що зумовлюють необхідність розроблення законодавчих документів, що регламентують процес соціалізації обдарованого підростаючого покоління і в закладах освіти, і в соціумі в цілому.

Інформаційний огляд законодавчих та нормативних джерел щодо підтримки обдарованої молоді дозволяє зробити такі узагальнення: по-перше, зміст нормативних документів встановлює та регулює механізм виявлення та підтримки обдарованої молоді в умовах закладів середньої освіти, в закладах позашкільної освіти на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях.

По-друге, орієнтація державної політики в галузі освіти полягає у цільовій, змістовій, структурно-організаційній скоординованості всіх рівнів її законодавчого супроводу і є складовою інформаційного забезпечення наукових досліджень з проблеми підтримки обдарованої учнівської молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грищук Ю. В. Підтримка обдарованої учнівської молоді: нормативно-правовий та соціально-педагогічний аспекти / Ю. В. Грищук // Освітологічний дискурс. – 2014. – № 1. – С. 46–57. – Текст доступний також в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2014_1_7
2. Педагогічний словник [члени редакц. колегії І. А. Зязюн, Є. І. Коваленко, В. М. Мадзігон, Н. Г. Ничкало та ін., гол. ред. М. Д. Ярмаченко] / АПН України, Ін-т педагогіки. Київ, «Педагогічна думка, 2001. – 518 с.
3. Про гранти Президента України для обдарованої молоді [Електронний ресурс] : указ Президента України від 2 серп. 2000 р. № 945/2000 : [станом на 12.07.2013 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/945/2000> (дата звернення: 23.01.2024). – Назва з екрана.
4. Про гранти Президента України для обдарованої молоді [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 02.08.2000 р. № 945/2000 // Законодавство України / Верховна Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2000. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/. – Назва з екрана.
5. Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 24 квітня 2000 р. № 612 // Законодавство України / Верховна Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2000. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/. – Назва з екрана.
6. Про затвердження Положення про Банк інтелектуальних досягнень дітей та Положення про Експертну раду для визначення найкращих інтелектуальних досягнень дітей [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 27.08.2013 р. № 1236 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1595-13/para8#n8> (дата звернення: 31.01.24). – Назва з екрана.
7. Про затвердження Положення про наукові товариства учнів [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 10.11.2014 р. № 1287// Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1495-14> (дата звернення: 31.01.2024). – Назва з екрана.
8. Про затвердження Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту

- науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 24.03.2014 р. № 259 // Верхов. Рада України / Законодавство України. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0407-14> (дата звернення: 31.01.2024). – Назва з екрана.
9. Про заходи щодо розвитку системи виявлення та підтримки обдарованих і талановитих дітей та молоді : [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 30.09.2010 р. № 927 // Законодавство України / Верховна Рада України. – Київ, 2010. – URI: <http://surl.li/jefqe>. – Назва з екрана.
10. Про освіту [Електронний ресурс] Закон України [із змінами] від 04.01.2024 № 2145-VIII // Верховна рада України / Законодавство України. Редакція від 6.04.2022 року. URL: <http://surl.li/ixnq>. – Назва з екрана.
11. Про основні засади державної підтримки обдарованих дітей та молоді України [Електронний ресурс]. Закон України від 1 січня 2005 р. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>. – Назва з екрана.
12. Про позашкільну освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1841-III : [станом на 25.12.2015 р.] // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 13.04.17). – Назва з екрана.
13. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки : розпорядження Каб. міністрів України від 23 груд. 2020 р. № 1669-р // Законодавство України / Верховна Рада. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text>. – Дод. : Концепція. – Назва з екрана.
14. Про утворення державної гімназії для обдарованих дітей : [Електронний ресурс] : Указ президента України від 20.05.2003 р. № 420 / Верховна Рада України // Законодавство України. К., 2003. – URI: <http://surl.li/pxkne/>. – Назва з екрана.

Кулалаєва Н. В.,

*доктор педагогічних наук, професор, професор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана,
kulalaieva.nataliia@kneu.edu.ua*

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано підходи до вивчення феномену лідерства та розглянуто поняття «управління талантами» та «команди зірок» у контексті формування лідерських компетентностей у здобувачів вищої освіти. Розроблено та обґрунтовано комплексну модель формування лідерських компетентностей у студентів закладів вищої освіти, що складається з трьох рівнів: суб'єктного, змістового та особистісного.

Ключові слова: лідерство, лідерські компетентності, студенти, здобувачі вищої освіти, модель формування лідерських компетентностей.